

ELŐSZÓ

A szótár célja, hogy rögzítse az orosz nyelv szókészletében az utóbbi évtizedekben lezajlott változások legfontosabb vonulatait, azaz a külső és belső szókölcsönzéssel létrejött neologizmusok megjelenését, az elfeledett vagy szűk szakterületen használt szavak újraértelmezését, továbbá tükrözze az átvett angol és más idegen eredetű szavak jelenleg elfogadott helyesírását, kiejtését, és bizonyos esetekben jelezze a szó leggyakoribb kapcsolódási lehetőségeit. Meg kell jegyezni, hogy a szócikkekben gyakran azért is vannak szókapcsolatok megadva, hogy ily módon fordítási ötleteket ajánljunk az olvasóknak.

Az orosz nyelvben a peresztrojka idején a társadalmi változásokkal egyidejűleg jelentős lexikai változások mentek végbe. Akkor kezdtek eltűnni a tematikai tabuk, és mivel az élet negatív oldalairól is lehetett már írni, a publicisztikai nyelvbe beszűrődtek az addig mellőzött – és a lexikográfusok által korábban nem rögzített – népnyelvi, argotikus, esetleg vulgáris szavak. Így a szótárba számos olyan szó is bekerült, amelyet ugyan évtizedek óta használtak a köznyelvben, ám nem bizonyult méltónak a szovjet időkben a lexikográfiai rögzítésre, és ezáltal nem kerülhetett be az akadémiai kiadású kétkötetes orosz–magyar szótárba sem. (1989-ig a Hadrovics–Gáldi-féle orosz–magyar nagyszótár 1968-as kiadásának változatlan utánnyomásával lehetett találkozni.) A szovjet időszak lexikográfiai gyakorlatában bizonyos szavak feltehetően azért voltak mellőzve, mert egyrészt az irodalmi nyelven kívüli elemnek minősítették őket (pl. *кайф*, *вахмёрва*), másrészt az ideológiai tartalmuk miatt (pl. a pravoszláv egyházi gyakorlathoz tartozó *двунадесятые праздники*). Lehet, hogy egyes szavak egyszerűen elkerülték a magyarországi szerkesztők figyelmét (pl. *аджика*, *блокадник/блокадница*). Amennyiben az ilyen szavak hiányoznak a 2000-ben megjelent akadémiai orosz–magyar középszótárból is, a teljesség kedvéért mégis fontosnak tartottuk ezen „rég” szavak rögzítését. Ilyen esetben lexikográfiai nóvumról beszélhetünk.

Az oroszországi gazdasági rendszer átalakulásával igen sok, a Nyugat vonatkozásában régóta használt pénzügyi, közgazdasági szakkifejezés, továbbá az egészséges életmód reklámozásával számos orvosi szakszó is bekerült a sajtónyelvbe, majd az évek során jelentős részük

átkerült a köznyelvbe. Az ilyen szavak, amennyiben megjelennek a szótárban, szintén csupán a magyarországi lexikográfiai rögzítés szempontjából tekinthetők „újnak”.

Ugyanakkor az is tény, hogy a 80-as évek végén, a 90-es évek elején megjelent és akkor igen gyakran használt új szavak egy része napjainkra már elavult (pl. *фармацевтик, вачер, челнок* stb.). Ezek a szavak mégis szerepelnek a szótárban, mivel a 90-es évekkal kapcsolatos publicisztikában, irodalmi alkotásokban ma is előfordulhatnak, s reményeink szerint értelmezésükhöz segítséget tud nyújtani a szótár.

Az *Orosz–magyar sajtónyelvi szótár* megjelenése óta eltelt több mint másfél évtized alatt kiszélesedett az összegyűjtött szavak és kifejezések bázisa. Az utóbbi időben a források már nem korlátozódtak kizárólag írott sajtótermékekre, ezáltal a szótárban az említett „rég” és „elavult” szavak mellett megtalálhatók a rendszerváltás óta a sajtóban napjainkig megjelent (és általunk felfedezett) neologizmusok, szemantikai változások, továbbá az oroszországi tartózkodások alatt a mindennapi életből ellesett, illetve az internethasználat során felbukkanó új szavak, kifejezések is. Számos neologizmus már bekerült az Akadémiai Kiadó által 2000-ben megjelentetett orosz–magyar középszótárba, valamint a 2001-es kiadású *Orosz–magyar nyelvi kalauzba*. Természetesen az azóta eltelt időszakban is folytatódtak a lexikai változások, így reméljük, hogy az olvasó nem kevés olyan újdonsággal is találkozik ebben a könyvben, amely a hazai szótárakban még nincs rögzítve.

A 90-es évek demokratizálódása és a sajtóliberalizáció következtében tömegesen kerültek be a publicisztikai nyelvbe a sajtóban korábban szigorúan tiltott argotikus és vulgáris kifejezések. Ezek közül a már polgárjogot nyert és többnyire széles körben elterjedt nem sztenderd kifejezések közül számos elem megtalálható a szótárban. Ezen a téren önmérsékletet kellett tanúsítani, ugyanis a jelzett stiláris réteghez tartozó szavak többségét meg lehet találni Fenyvesi István 2001-ben megjelent szlengszótárában. Így a szótár szerkesztésekor arra fókuszáltunk, hogy ne maradjanak ki a „nélkülözhetetlen”, azaz a divatossá vált vagy egészen új nem sztenderd elemek.

Az 1998-ban kiadott sajtónyelvi szótár meghagyott szócikkállománya jelentős korrekcióval került át az új szótárba. Komoly változások történtek a címszavak lexikográfiai feldolgozása terén. Például az újabb változatban a különböző grammatikai információ és a stiláris minősítés magyar nyelven jelenik meg. Továbbá tény, hogy számos esetben módosult a lexikai elemek stiláris meghatározása, ami részben az időök változását tükrözi, részben önkorrekció eredménye.

A szótárt ajánljuk közép- és felsőfokú nyelvtudással rendelkező olvasóknak, nyelvtanulóknak és nyelvtanároknak egyaránt.

A szócikkek felépítése

A szócikkekben vastagon van szedve a szócikkfejben szereplő cím-szó, valamint az orosz nyelvű példaanyag.

A szócikkekben továbbra is kevés a címszóra vonatkozó grammatikai információ, amely a címszót követő első kerek zárójelben található. Például a főnevek neve csak akkor van feltüntetve, ha a végződésük alapján azt nem lehet meghatározni (pl. *цукіні, брòкколи, тїрамису*), illetve olyan főneveknél, amelyek többnyire vagy kizárólag többes számban használatosak, és így segíteni tudjuk a többes számú birtokos eset képzését. Abban az esetben, ha a többes számban megadott főnévnek van egyes számú alakja is, a többes szám jelét zárójelbe tettük: pl. *гєрбициїд(ы), бáкс(ы), де велошòрты*.

Ha valamely melléknévből képzett alak határozószóként rögzült, azt *hsz* rövidítéssel jelöltük.

Az igék esetében – ahol lehetséges – a szócikkfejben meg van adva a folyamatos és a befejezett alak is. Ezek sorrendje mindig azonos (*folyamatos/befejezett*), ezért ilyenkor az igeszemlélet nincs külön zárójelben megadva. Ha az adott igének csak egy főnévi igenévi alakja van, az igeszemléletet feltüntetjük (*foly*, illetve *bef*). Előfordul, hogy egy igealakhoz kétféle igeszemlélet is tartozik, ilyenkor a következő jelzéssel lehet találkozni: (*foly+bef*).

Betűszó esetében szögletes zárójelben van megadva a kiejtése, majd pedig dőlt betűs formában található a betűszó jelentésének kibontása, ezt követi a magyar megfeleltetés vagy értelmezés.

Önálló egységként jelennek meg bizonyos állandósult szókapcsolatok, pl. *умéчка мозгòв, пол с подòгрєвом*. Ha egy melléknév több szókapcsolatban is rögzült, úgy ezek egy szócikkbe kerültek (pl. a *бєльїй* szó esetében).

A szakkifejezések tematikus besorolása sok gondot okozott, mivel számos tudományos vagy közgazdasági kifejezés a médiának köszönhetően teljesen közkeletűvé vált, s ma már nehezen köthető egy szűk szakterülethez. Ezért egy adott szó szakterületi besorolása csak akkor van kerek zárójelben feltüntetve, ha ezzel a szótárhasználónak valamilyen orientációs pontot tudunk nyújtani. (Ilyen rövidítések pl. a *pol, pénz, tud* stb., azaz a keresett szó a politikai, pénzügyi, tudományos stb. szaknyelvben használatos.)

Az összegyűjtött szóanyag lexicográfiai feldolgozása során további gondot jelentett a nem semleges szavak stiláris minősítése. Ennek fő oka az, hogy az orosz lexicográfiában sem egyértelmű és következetes a stiláris jelzések használata. Különösen szembetűnő ez a *промотекуе* kategória esetében, amely számos új orosz értelmező szótárból egyszerűen eltűnt. Ennek a sajátos lexikai-stiláris rétegnek nincs magyar megfelelője, ezért az ilyen szavak esetében a magyar szótárak hagyományosan *népnyelvi* besorolást szoktak alkalmazni, illetve az új akadémiai középszótár a *vulgáris* minősítést preferálja. Szótárunkban bevezettünk egy új kategóriát, amely részlegesen helyettesíti a *népnyelvi* minősítést. A *vnép* (*városi népnyelv*) jelzés arra utal, hogy a kérdéses szó a kevésbé művelt város lakó spontán beszédében fordul elő. Használata nem annyira a beszélő indulati állapotától, mint inkább az iskolázatlanságától függ, tanult ember esetében annak nyelvi szokásaira, beszéde szociális determináltságára utal. Ezek a szavak az orosz beszélt köznyelv alsó rétegéhez tartoznak. A *vnép* kategória többnyire a legújabb orosz lexicográfiai gyakorlatban használatos *разговорное сниженное* minősítésnek felel meg.

Ugyancsak problematikus az orosz értelmező szótárakban a *szleng–argó–zsargon* minősítés használata. Nem kívánva ezt a vitát eldönteni, a következő utat választottuk: a bűnözői körökhöz kötődő, ám a rendőrségi beszámolók révén a sajtóban is előforduló szavakat *argó* jelzéssel láttuk el. Ezek közül néhány a politikai nyelvbe is beszivárgott. A *zsargon* helyett az esetek többségében a *szleng* minősítést preferáltuk, amit az alábbiakban kívánunk megindokolni. Véleményünk szerint a szleng egy sajátos attitűdöt tételez fel a beszélő részéről, aki többnyire város lakó, diák vagy értelmiségi, akinek szóhasználata egyrészt a környezetéhez való kritikus, sokszor ironikus viszonyulását, az átlagosnál lezserebb életszemléletét tükrözi. Az ilyen beszélő kedveli az expresszív, tréfás, gyakran az angol nyelvből kölcsönzött szavakat.

Az *ifj* (*ifjúsági*) jelzés arra utal, hogy az adott szó elsődlegesen a fiatalok körében használatos. A *biz* (*bizalmas*) minősítés az orosz szótárakban szokásos *разг.* (*разговорное*) megfelelője, és arra utal, hogy az adott szó a köznap, oldott társalgási nyelvben használatos.

A funkcionális szempontú stiláris besorolás mellett azonos zárójelen belül található az érzelmi viszonyulásra, értékelésre utaló jelzések (pl. *pejor*, *iron* stb.).

Jelen szótár feladata természetesen az is, hogy megadja az összegyűjtött új szavak, új jelentések magyar ekvivalensét. Ahol erre nem volt lehetőség, körülírással igyekeztünk értelmezni a kérdéses szót.

Bizonyos esetekben a fiatalabb olvasók tájékoztatása kedvéért a szovjet valósághoz kapcsolódó szavak, kifejezések esetében szükségesnek látszott megadni némi kiegészítő információt is, ami csúcsos zárójelbe került (<>). Így munkánk helyenként az országismereti-enciklopédikus szótár elemeit is felmutatja.

Amennyiben egy címszónak több önálló jelentése is van, azok számozással vannak elkülönítve egymástól. A címszó utáni csillag azt jelenti, hogy az adott szó az 1989 előtt megjelent szótárakban feltüntetett jelentésekhez képest itt új szemantikai tartalommal jelenik meg. Ha a szócikkben példák vagy szókapcsolatok is meg vannak adva, a címszó változatlanul maradó részének helyettesítésére tilde (~) szolgál. A hangsúlyt aláhúzás jelzi.

A jelzések sorában megjelent egy korábban nem használt jel (*), amelynek feladata felhívni a figyelmet arra, hogy az adott szó már a rendszerváltozás előtt, a 70-es, 80-as években megjelent az orosz nyelvben. Ilyen jelzéssel rendelkezik, például, számos orvosi szakkifejezés is, amely korábban kizárólag az orvosi szaknyelvben létezett, ám a sajtónak köszönhetően később a köznyelvben is elterjedt.

A szótárba bekerült angol és más idegen eredetű szavak helyesírása a 2012-ben megjelent helyesírási szótár előírásait követi, a helyes kiejtés megállapításához pedig T. F. Ivanova szótárát, illetve az internetet használtuk fel.

A szótárban található rövidítések jegyzéke

<i>állitm</i>	állítmányként használatos szó
<i>argó</i>	a bűnözői nyelvből származó szó
<i>átv</i>	átvitt értelemben
<i>bef</i>	befejezett ige
<i>biol</i>	biológia
<i>birt</i>	birtokos eset
<i>biz</i>	bizalmas, kötetlen nyelvhasználat
<i>dipl</i>	diplomáciában használatos szó
<i>e.sz</i>	egyes szám
<i>eufem</i>	eufemizmus
<i>fn</i>	főnév
<i>foly</i>	folyamatos ige
<i>gyűjt</i>	gyűjtőfogalom
<i>h</i>	hímnem
<i>hiv</i>	hivatalos szövegekben előforduló szó
<i>hsz</i>	határozószó

<i>ifj</i>	az ifjúság körében használatos
<i>inf</i>	informatika
<i>iron</i>	ironikus
<i>jog</i>	jogi szakkifejezés
<i>közg</i>	közgazdasági szakkifejezés
<i>mn</i>	melléknév
<i>műsz</i>	műszaki szakkifejezés
<i>n</i>	nőnem
<i>nm</i>	névmás
<i>nrag</i>	nem ragozható
<i>nyelv</i>	nyelvészeti szakkifejezés
<i>orv</i>	orvosi szakkifejezés
<i>pejor</i>	pejoratív árnyalat
<i>pénz</i>	pénzügyi szakkifejezés
<i>pol</i>	politikai nyelvre jellemző szó
<i>publ</i>	publicisztikai nyelvben használatos szó
<i>s</i>	semlegesnem
<i>sport</i>	sporttal kapcsolatos kifejezés
<i>szleng</i>	szlengszó
<i>tréf</i>	tréfás nyelvhasználatú szó
<i>t.sz</i>	többes szám
<i>tud</i>	tudományos szakkifejezés
<i>vall</i>	vmely valláshoz kötődő szó
<i>vál</i>	választékos nyelvhasználatú szó
<i>vnép</i>	városi népnyelvhez tartozó szó
<i>vulg</i>	vulgáris, közönséges

Egyéb jelzések

→	lásd
*	a Hadrovics–Gáldi-féle orosz–magyar nagyszótárhoz képest más jelentéssel előforduló szó
+	a szovjet érában is használt, de az akkori orosz–magyar akadémiai szótárban nem rögzített szó v. kifejezés
~	a címszó tövét vagy egész szót helyettesít
=	betűszók értelmezését bevezető jel
()	nyelvtani, ill. stílusos minősítés helye
< >	kiegészítő információt tartalmazó magyarázat jelölése
[]	a betűszó kiejtését, illetve idegen eredetű szó esetében egy, esetleg két szótag kiejtését tartalmazza
	a szótövet jelzi